

Prosjektet i Taúa hadde sterkt fokus på undervisning i det å opprettholde god helse. Foto: Patryk Daniel Larsen.

Dyreliv i Lewa Wildlife Conservancy. Foto: Patryk Daniel Larsen.

Å gjøre noe mer

Av tannlegestudent Ole Rasmus Theisen

Som ung student, kanskje etter noen backpackerturer eller lignende, sitter man med store forhåpninger og ambisjoner for livet som ligger foran en. Drømmer. En og annen drømmer i større eller mindre hemmelighet om å «redde verden». Selvsagt blir denne forhåpningen moderert kraftig med tiden, verden er lite imponert, igjen og igjen blir man stoppet i sitt prosjekt, som ofte er fullstendig urealistisk i utgangspunktet. Dine evner og de faktiske mulighetene når sjelden opp til ambisjonene. Men like fullt, man vil redde *noe*. I juni 2011 dro åtte norske tannlegestudenter med dette som formål; å redde tenner fra fremtidig sykdom. Dette er vår beretning.

Undertegnede er en 29-årig student ved odontologisk fakultet i Oslo, som sammen med syv likesinnede tannlegestudenter fra tannlegestudiet i Tromsø dro til Kenya for å lære 1 400 barn og unge om de to hyppigste sykdommene i verden, og hvordan man kan bekjempe disse. Selvsagt var man spent. Kjente involvert i hjelpearbeid var nøkkelen til kontakter på den kenyanske landsbygda, der den elegante og sjeldne Grevy-sebraen raser rundt på savannen blant elefantflokker, løver, bavianer, leoparder og svarte og hvite neshorn. Med én tannlege per 378 000 kenyanere var der trolig behov for litt informasjon på landsbygda.

SAMARBEIDSPARTNEREN LEWA WILDLIFE CONSERVANCY • I 1983 satte familien Craig av 20 kvadratkilo-

meter jord for å etablere et område der neshorn var beskyttet og slik at den utdøende bestanden kunne overleve. I dag er området på 242 kvadratkilometer, her dreper vakter snikskytterne; seks ble skutt og drept de første månedene i 2011. Domstolens straffer er ikke harde nok til å hindre fristelsen for jegerne, hvis bytte kjøpes av særlig kinesiske kunder. Alt blir gjort for å opprettholde arter som er så godt som utryddet, som det hvite og svarte neshornet. En nobel sak å kjempe for, som velbemidlede amerikanere og europere har støttet i årevis, noe som har gjort Lewa til et forbilde med tanke på å ta vare på naturen, faunaen slik den var, før et globalt marked for sjeldne dyr eller deres legemsdeler resulterte i en så stor etterspørsel at bestandenes eksistens var truet.

Faith Riunga, utdanningskoordinator med tannlegestudentene fra Norge. Fra venstre: Stine Jæger, Ole Rasmus Theisen, Kari Torsvik Steinsvåg, Malin Bakkehaug, Faith Riunga, Magna Borg Nordgård, Linda Holst-Olsen, Patryk Daniel Larsen. Foto: Richard.

Men hva får de ut av det, de som alltid har bodd her? De som ikke eier den fruktbare jorda som kultiveres intenst, slik som de rike politikerne i Nairobi eller folk med utenlandske aner gjerne gjør. Hva får de ut av at folk som kommer langveisfra og betaler alt fra én til syv tusen dollar natten for å oppleve «sitt Afrika»? Hva får de ut av mennesker som betaler i dyre dommer for å løpe det legendariske «Safaricom marathon», som løper *blant* de tidligere nevnte sjeldne dyreartene der ute på savannen, med de spisse, sagnomsuste tindene til Mount Kenya i horisonten? Hva får de ut av at Prins William fridde til Kate Middleton under den afrikanske solen?

Lewa har for disse menneskene en begrenset sum, donert av de givne som har mer omtanke for lokalbefolkningen enn for dyrene. Denne summen har gått til bygging av skoler, opprettelsen av helsestasjoner, materiell til skoleelevene, vanningsystemer. 5 000 lokale i landsbyer rundt Lewa får en gradvis utvikling som sakte men sikkert

utdanner samfunnet, styrker det, fremfor å dumpe ned store summer som kunne ha falt i hendene på noen få kyniske personer, slik som det alt for ofte ender med midler til områder under utvikling. Gjennom utdanning og helse styrkes samfunnet til å ta vare på seg selv, knytter læring til området rundt; hvordan de kan drive effektivt landbruk, hvordan de kan forstå lover og regler og kjempe for samfunnets rettigheter i møte med utenforstående «imperialister» av forskjellig art. Skolene bugner ikke akkurat over med materiell, lærerne er mer som veiledere, foreldrekontakter enn utdannede pedagoger, men bare det å ha en skole å gå til gjør en forskjell, og gjennom å kntilytte kontakter diverse organisasjoner som besøker skolene får barna et inntrykk av at de betyr noe, de er viktige, og de kan nå langt, dersom de leser, jobber, lærer og utvikler seg. Lewa Wildlife Conservancy er et inspirerende initiativ, vi fikk gjennom deres utdanningskoordinator Faith Riunga direkte kon-

takt med landsbyskolene i Karimba, Rugusu og Ntugi.

FRA NORGE TIL MERU • En ankomst til Afrika er som å tre inn i et eventyr. Det er en klisjé. Men inntrykkene er underlig intense, det er virkelig noe annet.

Da gjengen møttes, noen for første gang, i avgangsterminalen ved Kastrup i København, med digre sekker fylt med overskuddsutstyr donert av GlaxoSmithKline, Jordan og Oral B, i tillegg til noen hundre tannbørster kjøpt med penger fra egen lomme gikk det virkelig opp for oss at nå har vi ikke lenger de trygge rammene til skolen, ikke en gang de trygge rammene til hjemlandet vårt, nå måtte vi ta ansvar for alt selv! Reisens barrierer inkluderte kritisk innsjekkingspersonale som først nektet å frakte 20 kg tannmateriell per person i tillegg til vanlig forpakning.

Flygningen startet med arabisk forbønn blant niqaber og hijaber på Egypt Airs flygning til Kairo, tollene i Nairobi ville ha tollklareringsformularer i orden, eventuelt en pakke tannbørster

Instruksjon av barn som kunne k okultur. Foto: Magna Borg Nordg ard.

til barna sine. Men uten en skramme kom vi ut i den milde, lett krydrede nat-
teluften i Nairobi, Nairobbery, en av
verdens farligste byer. I gr alysningen,
over Afrika, på motorveier midt i byg-
geprosessen, der kinesiske ingeni rere
viste den nye kolonialismens ansikt ved
  lede arbeidsgangen der kenyanere
 penbart hadde de r ffeste jobbene,
gjennom byer der middelklassens
Afrika viste sitt ansikt, med strålende
villaer med et nesten Californisk preg
over seg. Sj f ren v r, Richard, som var
prest på fritiden, demonstrerte en stol-
het over landet sitt som ubestridelig, og
han elsket   fortelle om det til oss mor-
gentr tte nordboere; om l vene, fjel-
lene, fruktene, utviklingen, rikdommen,

skjønnheten. Afrikansk stolthet. Om
man ser på den nesten eksplosive  ko-
nomiske veksten til flere afrikanske
nasjoner forstår man det lett, dette er et
kontinent som kommer til   figurere på
en ganske annen måte i menneskers
bevissthet enn det det gjorde for et par
generasjoner tilbake.

Målet var Meru; en by på størrelse
med Stavanger, nesten nøyaktig på
grensen mellom det sentrale høylandet
i Kenya og de dype, fuktige, skogkledd
områdene mot det indiske hav og de t r-
kerammede områdene mot Etiopia og
Somalia. Et sentrum i området der ver-
dens beste mera dyrkes, bedre kjent
i Norge som khat. Khat er et mildt stimu-
lantia, som er særlig populært blant

somaliere. Khat er lovlig i Kenya, men
sjåføren v r, Richard, var lite glad
i planten, og sa at de irriterende skarpe
fartsdumpene langs hovedveiene var for
  bremse ned på sjåfører i khatrus, «sle-
eping policemen», kalte han dem. Farts-
dumpene forhindret ulykker på en mer
effektiv måte enn de til tider relativt kor-
rupte kenyanske trafikkonstablene, og
begrenset transporten av khat fra Meru
til den lille Wilsonflyplassen i Nairobi,
der sm flyene går i skytteltrafikk i ly av
nattemørket til Mogadishu.

PROSJEKTET I LANDSBYENE RUNDT LEWA WILDLIFE CONSERVANCY •

Men vi var i Meru av andre årsaker en
khat. Vel fremme på White Star Motel,

Undervisningen gikk via en lærer som oversatte til Swahili for de mindre barna. Legg merke til at det kan være vanskelig å adskille jenter fra gutter pga lignende hårfrisyre. Foto: Patryk Daniel Larsen.

med nysgjerrige skuelystne barn på gaten, fordelte vi ut utstyret til skolene og idémyldret rundt hvordan vi skulle presentere vårt budskap. Noen av jentene hadde komponert sangen «Brush, brush, brush your teeth», og et pedagogisk skuespill ble satt sammen og gjennomøvd kvelden før dagene på Karimba Primary School, Rugusu Primary school og Ntugi Primary og Secondary school.

Morgenen etter, ved soloppgang forbi små landsbyer som bugnet over av frodige trær med den ene frukten mer eksotisk enn den andre kom vi til sideveier som førte oss langt ut på den afrikanske landsbygda, der jorda er rød og smilene store. Vel fremme i Karimba ble vi møtt av en klasse som fremførte nasjonalsangen og en heller høytidelig seremoni med skolens rektor, en svært respektert skikkelse i det afrikanske samfunnet.

Gjennom en liten introduksjon og spørsmålsrunde om tenner og munnhule, der vi så at mye av de afrikanske barnas kunnskap var basert på de bru-

tale tennene til dyrene som faktisk vandret rundt landsbyene deres, litt annerledes enn det europeiske, nesten kosmetiske forhold enkelte har til tenner.

Kort etter hvert ble våre skuespiller-evner testet via stykket «The tooth and the bacteria», med Magna, en staut tann fra Tromsøya, med to kraftige røtter og fem hvite, skinnende flater. Men så en dag kom to skumle, kokkeaktige bakterier pakket inn i tøyposer med kraftsende armer og oppblåste kinn kravlende inn i munnhulen. Den ene bakterien begynte å krafse seg inn i den vakre, hvite kronen og tannen laget grimaser fra smerten den følte mens kokken ivrig angrep emaljen. Den andre bakterien lusket mer i stillhet langs med røttene, men gravde seg like ivrig nedover og gjorde at tannen gradvis løsnet og mistet fotfeste. «Barn, barn, vi må ha hjelp, rop med meg»; «Help us, toothbrush!!» der skoleklassen med stor iver og engasjement kalte ut i kor; «HELP US TOOTHBLUUUSH!!» Og inn kom vår halvannen meter lange tannbørste og kastet seg over bakteriene som ble radert vekk

og tannen ble pusset skinnende hvit igjen. «Thank you toothbluush!!» kom det i kor fra skoleklassen. Etter bare en dag var bakteriene igjen på ferde i munnhulen, men barna visste hva som skulle til, og det var intet behov for videre instruksjon. Ut på skoleplassen bar det, og innfargning av plakk stod for tur, sjenerte jenter fniste når de så seg selv i speilet, guttene viste stolt frem sine rosa tunger til hverandre, før alle fikk tannbørster og tannkrem til å fjerne belegget med. Det oppstod konkurranser mellom skoleelevene, man hørte «You still have bacteria there!» Prosjektet virket å være en suksess.

KARIESITUASJONEN • Det er vanskelig å vurdere kariesaktivitet hos 1 400 individer i løpet av noen få dager, og vi hadde ingen kliniske tillatelser til å initiere noe behandling, kun undervisning og instruksjon, dette var frustrerende i enkelte tilfeller. Utgangspunktet for barna var jo slett ikke bra.

Manglende kunnskaper, ingen kontakt med utdanning innenfor tannhelse, man kunne umiddelbart tenke seg en høy kariesaktivitet med lesjoner på glattflater. Men i praksis, fra de få sekundene vi fikk se inn i munnhulen på de 1 400 barna, virket det bedre enn fryktet, gitt at anslagsvis 99 prosent slett ikke hadde noen tannbørste. I stedet brukt mange pinner fra trær benevnt «Osikotei», latinsk *Salvadora Persica*, et tre som frigir blant annet fluor, kalsium, silikat og fosfater ved tygging. Slike små pinner fra trær kunne man se personer gå rundt å tygge på hele dagen, der de formet en børste av pinnens ende for å rense tennene. Muligens var dette en naturlig og effektiv metode å bekjempe karies i Kenya. Vi fokuserte utdanningen på at hjelpemiddelet ikke nødvendigvis var det viktigste, forståelsen av at bakterier samler seg på tennene og at deres prosesser skaper sykdom var hovedfokuset hele veien. Vi håper derfor at lokale, rimelige eller gratis løsninger fortsatt vil være i bruk hos dem som ikke har midler til «spesialiserte» hjelpemidler, som jo en tannbørste og en pakke tanntråd er.

Det tok ikke lang tid før vi reevaluerte enkelte punkter i programmet vårt, basert på reaksjonene til barna. Vi gikk raskt fra å være lettere stresset og uten full kontroll til å fullstendig og selvsikkert styre det som ble mer og mer et interaktivt og spennende program, der skoleelevene satt ytterst på kanten av benkene sine og lærerne fulgte interessert med. Det var ingen tvil om at Mag-nas erfaring med barneskuespill fra gården på Tromsøya kom godt med når man skulle fange de yngstes interesse. Lærerne var svært interessert i emnet og vi var interessert i å lære bort, de blir forhåpentligvis ressurspersoner med tanke på tannhelse for nye skolebarn ved et senere tidspunkt.

INNBLIKK I NØDEN • Etter noen dager var vi gjennom programmet med konstant nye klasser, innfargning, lange samtaler med lærerne og barna, glade mennesker, varme velkomster, leker, afrikansk dans, fotball og synging etterpå. En fantastisk opplevelse. Men antallet deltakere viste seg å være en

god del flere enn dem vi hadde fått opplyst på forhånd, så det bar ut i supermarkedene i Meru for å kjøpe inn flere tannbørster. Det var i denne forbindelse at vi traff James. James stod foran i køen på et supermarked i sentrum av Meru med et tjuetalls tannbørster i hendene, Malin fra Sørreisa ville vite om vi hadde konkurrenter i vårt prosjekt, og det viste seg at James jobbet for et lite prosjekt i en liten landsby en halv time fra Meru, like ut i det tørkerammede området av Kenya, i retning Afrikas horn; Somalia.

Etter siste dagen i Lewa, om ettermiddagen, bestemte vi oss for å besøke dette prosjektet. Det var dramatisk å se forskjellene. Fra frodige åser rundt Meru, dampenede fuktige faktisk, til tørrere og tørrere områder. Landsbyene ble mer og mer dominert av menn som satt ute og ventet... man kan undre på om alle ventet på bussen, eller om det var verdensproblemer som ble løst, men de satt nå der. Mindre og mindre veier ble i slike omgivelser mer og mer skumle, og der var nok en eller to som

ble litt skremt når en mann svingte macheten på vei bort mot bilen vår, før han hugget løs på et sukkerrør og tilbød en smakebit før han fungerte som veiviser for sjåføren vår. Til sist kom vi til den lille lansbyen Taúa, der var påfallende mange gamle ute i den hete ettermiddagssolen, vandrende på den ildrøde jorden. Vel fremme tok James varmt imot oss, og forklarte at de tredvetalls menneskene som stod i kø utenfor et av kontorene til prosjektet ventet på å få frø som de kunne så for å få mat. Men jorda var skrinn, det hadde vært tørke lenge, og via forurensete vannkilder hadde nesten hele den yrkesaktive befolkningen dødd som følge av infeksjoner, de fleste sannsynligvis HIV-smittet.

Barn og gamle var de som var igjen i Taúa, og dette prosjektet, med kun én sponsor var det eneste som gjenstod. Vi hadde ikke planlagt med dette i tankene, og ga alt vi hadde igjen av utstyr, i tillegg til noen leker vi hadde gått til innkjøp av. Inntrykket av å se den afrikanske tørkekatastrofen, der de mest

basale behovene ikke kunne oppfylles, når det bare en halv times bilkjøring unna var grønt, vakkert og frodig, var en opplevelse ingen kommer til å glemme. Vi lovte å prøve å besøke barna neste sommer, for å gi de det samme som skoleelevene rundt Lewa hadde fått.

Hva fikk de så ut av det, disse «barna i Afrika»? Det blir å finne ut neste sommer, når vi returnerer til Lewa, til Taúa, med flere av deltakerne fra i fjor, og flere som kommer til fra Bergen. Vi har startet et initiativ som sikkert kan kritiseres på flere punkter, men i seg selv er det en tilnærming til faget vårt som

knapt kan ses på som annet enn positiv. En dag kom vi i snakk med George i Meru, som fortalte at hans skole en gang hadde fått besøk av Colgateresponenter, som delte ut og instruerte i tannhygiene. Når tannbørsten var slitt ut fikk han en ny av faren, han hadde aldri hatt problemer med tennene.

Kanskje vi faktisk reddet noen tenner, kanskje vi har gitt muligheten til å heve livskvaliteten bare en smule for noen av de 1 400 vi nådde ut til i løpet av uken i Lewaområdet. Vi har tilrettelagt for muligheten til å ta vare på seg selv på et lite, men viktig område av kroppen, kanskje dette kan inspirere til å lære mer, å utdanne seg, å ta vare på og utvikle området de bor i.

Muligvis vidløftige tanker. I alle fall har vi kanskje reddet noen tenner, da har vi oppnådd drømmen, vi har gjort en liten forskjell.

O dontologisk Hjelpearbeid ble etablert i 2011 av Ole Rasmus Theisen. Deltakere på turen til Kenya i juni 2011 var Ole Rasmus Theisen fra UiO, Kari Torsvik Steinsvåg, Magna Borg Nordgård, Patryk Daniel Larsen, Linda Holst-Olsen, Therese Thoresen, Malin Bakkehaug og Stine Jæger fra UiT. Prosjektet ble støttet med overskuddsmateriell fra GlaxoSmithKline, Jordan og Oral B. Vi er svært takknemlige for denne støtten, som gav oss muligheten til å gjennomføre prosjektet. Alle utgifter ellers ble dekket av studentene selv. I juni 2012 håper vi på støtte til å nå enda flere enn i fjor, på sikt håper vi på å kunne studere utviklingen av intervensjonen, og reise med en gruppe tannlege- eller tannpleierstudenter årlig.

1. Kilder: Kaievni, J. Oral health in Kenya. *Int Dent* J54: 378–382. 2004.
2. Hattab FN. Meswak: The Natural Toothbrush. *J. Clin Dent* 8(5): 125–9. 1997
3. Trillo, R. *The Rough Guide, Guide to Kenya*, London: Rough Guides, 2010. www1: <http://www.lewa.org>.